

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

УДК 65.012.8

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В. В. Пилипенко, к.е.н., доцент

Н. М. Пилипенко, к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

У статті проведено порівняльну оцінку рівня конкурентоспроможності досліджуваного підприємства за декількома методичними підходами: теорії ефективної конкуренції, кваліметричного моделювання та з використанням математичної функції бажаності Харрингтона.

Ключові слова: конкурентоспроможність, оцінка конкурентоспроможності, теорія ефективної конкуренції, кваліметричний підхід, функція Харрингтона.

Постановка проблеми. Вступ України до СОТ в 2008 році, підписання Угоди про Асоціацію з ЄС та імплементація угоди про зону вільної торгівлі з ЄС з 1 січня 2016 року відкривають для українського аграрного сектору нові можливості по освоєнню європейських ринків. Проте, одночасно значно посилюється конкуренція, що вимагає підвищення конкурентоспроможності як продукції, так і сільськогосподарських підприємств в цілому. Оцінка конкурентоспроможності є найважливішою основою забезпечення прийняття оптимальних управлінських рішень в умовах динамічної кон'юнктури ринку, що визначає актуальність дослідження поставленої проблеми.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. В економічній літературі проблему конкурентоспроможності досліджено в працях зарубіжних та українських вчених: Баумгартена Л.°В., Зулькарнаева І.°У., Маліка М.°Й., Портера М., Осташко Т., Савченко С.М., Р. Фатхутдінова, Г.Л. Азоева, А.Ю. Юданова, О. Г. Янкового та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць та практичні досягнення, є частина питань, які залишаються об'єктом постійних дискусій. Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду дає змогу зробити висновок, що теоретичні та практичні засади розробки методів оцінки конкурентоспроможності підприємства є недостатньо розроблені.

Метою даного дослідження є подальший розвиток методичних підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємства з врахуванням якісних характеристик та невизначеності вхідних параметрів.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Конкурентоспроможність характеризує перш за все силу підприємства та його можливість вигравати у конкурентній боротьбі. Ми вважаємо, що головним рівнем забезпечення конкурентоспроможності є підприємство, так як товар є пасивним об'єктом і виступає інструментом забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а конкурентоспроможність галузей та національної економіки не має самостійного значення, так як конкурують не галузі і економіки, а окремі підприємства [9].

Вісник Сумського національного аграрного університету

Успішність управлінських рішень щодо забезпечення траєкторії конкурентоспроможного розвитку на пряму залежить від достовірної оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства. Існують різні підходи щодо оцінки конкурентоспроможності підприємств [2,3,6,16]. При виборі метода оцінки конкурентоспроможності підприємства ми виходили з того, що сільськогосподарські підприємства конкурують в галузі, яка за своїми ознаками є найбільш наближеною до абсолютної конкуренції, так як кожен виробник є виробником однорідної продукції і приймає ринкові ціни як задані [10].

Здійснено оцінку конкурентоспроможності на основі методу ефективної конкуренції [6], але дещо модифікованим. Експертним шляхом були визначені коефіцієнти вагомості критеріїв. Розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності (Ккп) визначався за формулою:

$$Ккп = 0,3Вп + 0,3Фп + 0,2Ез + 0,2Ек, \quad (1),$$

де: Вп – значення критерію ефективності виробничої діяльності підприємства; Фп – значення критерію фінансового стану підприємства; Ез – значення критерію ефективності організації збуту і просування товару на ринку; Ек – значення критерію ефективності використання кадрів на підприємстві; 0,3; 0,3; 0,2; 0,2 – коефіцієнти вагомості критеріїв.

Даний методичний підхід було апробовано на прикладі Державного підприємства «Дослідне господарство Інституту Північного Сходу НААН України». Ми провели аналіз за останні 5 років і отримали наступні результати, які наведено в таблиці 1.

Як видно з даних таблиці 1, конкурентоспроможність підприємства має тенденцію до підвищення, про що свідчить зростання інтегрального показника конкурентоспроможності з 20,0 в 2010 році до 26,8 у 2014 році.

Цей метод дає можливість виявити сильні та слабкі сторони підприємства та виключає дублювання окремих показників. Недоліком даного методу є неврахування якісних характеристик, ігнорування яких не дає можливості проявитися всім ознакам такої складної категорії, як конкурентоспроможність.

Таблиця 1. Динаміка інтегрального показника конкурентоспроможності

Показники	Біж					Кі*
	2010	2011	2012	2013	2014	
1. Ефективність виробничої діяльності підприємства						
Фондовіддача	1,3	1,4	2,9	2,9	3,0	0,3
Рентабельність виробництва, %	2,8	3,0	1,8	1,8	2,9	0,3
Продуктивність праці, грн./чол.	1,2	1,3	2,6	2,8	3,0	0,3
Разом	5,3	5,7	7,3	7,4	8,9	0,3
2. Фінансове становище підприємства						
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів	0,9	1,1	1,9	2,5	3,0	0,3
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	3,0	2,9	2,8	2,7	2,6	0,3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2,5	2,7	3,0	1,6	2,2	0,3
Разом	6,3	6,6	7,7	6,9	7,8	0,3
3. Ефективність організації збуту і просування товарів або послуг						
Рентабельність продажів, %	1,7	2,0	1,0	1,1	1,6	0,2
Коефіцієнт оборотності виробничих запасів	0,5	0,8	1,2	1,5	2,0	0,2
Коефіцієнт ефективності реклами та засобів стимулювання збуту	0,8	1,1	0	0,2	2,0	0,2
Разом	3,1	3,9	2,2	2,8	5,6	0,2
4. Соціальний стан на підприємстві						
Коефіцієнт плинності кадрів	1,3	2,0	1,6	1,9	0,9	0,2
Фондоозброєність, тис. грн./чол.	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	0,2
Співвідношення середньої зарплати підприємства до середньогалузевої	2,0	1,7	1,6	1,7	1,8	0,2
Разом	5,3	5,6	5,2	5,5	4,6	0,2
Інтегральний показник конкурентоспроможності	20,0	21,8	22,4	22,6	26,8	

* Кі – коефіцієнти вагомості

Конкурентоспроможність підприємства є складним економічним явищем, для якого характерним є наявність значних латентних ознак, які неможливо виміряти в метричній шкалі [17]. Тому для оцінки латентних показників різного характеру можуть бути використані економіко-математичні методи наукових досліджень. Останнім часом зростає інтерес до використання методів багатовимірного порівняльного аналізу, які дають можливість врахування не тільки абсолютних значень показників, а також і їх близькості до найкращого значення (еталону) [11,13,17].

Враховуючи те, що конкурентоспроможність залежить як від кількісних так і від якісних властивостей, для оцінки конкурентоспроможності підприємства пропонується використовувати кваліметричний підхід. Кваліметрична модель –

це сукупність багаторівневого дерева властивостей, коефіцієнтів вагомості, абсолютних і відносних показників властивостей, а також способу обчислення інтегрального показника оцінюваного об'єкта [1,15]. Нами пропонується виділити три групи характеристик діяльності підприємства для аналізу його конкурентоспроможності: конкурентоспроможність продукції; ринкове оточення; фінансово-економічний стан. У підсумку була побудована дворівнева структурна схема («дерево») властивостей моделі оцінки конкурентоспроможності підприємства (рис. 2). Сутність методу полягає в тому, що кожному фактору присвоюється відповідна бальна оцінка. Експертним шляхом визначалися показники з трьох варіантів: Н - низький показник, С - середній показник, В - високий показник.

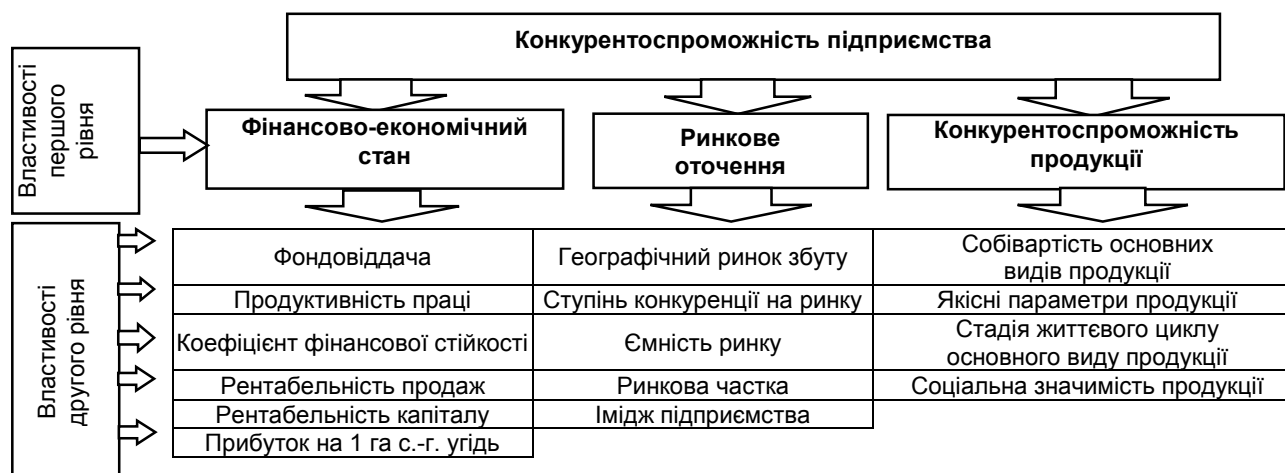

Рис. 2. Дерево властивостей моделі оцінки конкурентоспроможності підприємства

Під кількісною оцінкою корисності в кваліметрії розуміється відношення показника якості оцінюваного об'єкта до показника якості об'єкта, прийнятого за еталон. Інтегральний коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства (ККП) був розрахований за формулою:

$$ККП = \frac{\sum_{i=1}^n X_i}{X_{\max}}, \quad (2)$$

де $i = 1, 2, 3 \dots n$ - кількість факторів ($n = 14$); X_i - бальна оцінка i -го фактора з урахуванням його вагомості; $X_{\max}$ - максимально можлива сумарна кількість балів, яка дорівнює 3.

Розрахунок конкурентоспроможності за даною методикою по досліджуваному підприємству наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. Оцінка конкурентоспроможності ДП ДГ ІСГ Північного Сходу НААН за кваліметричним методом

Найменування фактора	Фактичне значення фактора по роках					Бальна оцінка фактора по роках з урахуванням вагомості (гр.6 табл.6)				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
1.1. Фондовіддача	0,27	0,29	0,58	0,58	0,61	0,042	0,042	0,084	0,084	0,126
1.2. Продуктивність праці, тис.грн./ос.	43,1	45,7	92,5	98,4	106,5	0,063	0,063	0,126	0,126	0,189
1.3. Коефіцієнт платоспроможності	0,83	0,79	0,77	0,76	0,73	0,252	0,168	0,168	0,168	0,084
1.4. Рентабельність продаж, %	24,5	28,5	14,8	16,2	22,2	0,168	0,252	0,084	0,084	0,168
1.5. Рентабельність виробництва, %	15,3	16,6	9,8	9,9	15,8	0,126	0,189	0,063	0,063	0,126
1.6. Прибуток на 1 га с.-г. угідь, грн.	33	43	79	103	127	0,084	0,084	0,168	0,252	0,252
2.1. Географічний ринок збуту*	У	У	У	У	У	0,075	0,075	0,075	0,075	0,075
2.2. Ступінь конкуренції на ринку*	С	С	С	С	С	0,125	0,125	0,125	0,125	0,125
2.3. Ємність ринку*	С	С	С	С	С	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
2.4. Ринкова частка*	Н	Н	Н	Н	Н	0,0375	0,0375	0,0375	0,0375	0,0375
2.5. Імідж підприємства*	С	С	С	С	С	0,125	0,125	0,125	0,125	0,125
3.1. Собівартість основних видів продукції*	С	С	С	С	С	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33
3.2. Якісні параметри продукції*	В	В	В	В	В	0,198	0,198	0,198	0,198	0,198
3.3. Стадія життєвого циклу основного виду продукції*	3	3	3	3	3	0,066	0,066	0,066	0,066	0,066
3.4. Соціальна значимість продукції*	В	В	В	В	В	0,198	0,198	0,198	0,198	0,198
Фактична сумарна кількість балів						1,99	2,05	1,95	2,03	2,20
Інтегральний коефіцієнт конкурентоспроможності						0,66	0,68	0,65	0,68	0,73

*У – Україна, В – висока(ий), С – середня(ий), Н – низька, 3 – зрілість

Таким чином, кваліметричний підхід дає можливість виміряти якісні ознаки конкурентоспроможності, характеризується простотою та можливістю адаптування методики до умов підприємства. Водночас бальна оцінка дещо знижує об'єктивність та порушує достовірність щодо віддаленості певної ознаки від еталонного значення.

Конкурентоспроможність є надзвичайно складним явищем, що інтегрує в собі безліч ознак та факторів, які характеризуються кількісною неоднорідністю та мають певну невизначеність. Для оцінки таких невизначених особливостей повинні використовуватися спеціальні моделі і методи [8]. Одним з найбільш зручних таких методів може бути оптимізаційна модель на основі функції бажаності Харрінгтона.

В основі побудови функції бажаності Харрінгтона лежить ідея перетворення натуральних значень окремих відгуків (реакцій) на безрозмірну шкалу бажаності (переваги) [4]. Шкала Харрінгтона умовно поділяється на п'ять ділянок, що характеризують безрозмірну величину показників, які розглядаються. Узагальнена функція бажано-

сті (D) розраховується як середнє геометричне окремих бажаностей:

$$D = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n d_i} \quad (3)$$

де n – кількість аналізованих показників; d_i – окрема бажаність, тобто значення i -го окремого відгуку.

Значення функції бажаності Харрінгтона подано в таблиці 3.

Таблиця 3. Шкала бажаності Харрінгтона з проміжними значеннями

Бажаність	Відмітка на шкалі бажаності
Дуже добре	1,00-0,8
Добре	0,8-0,63
Задовільно	0,63-0,37
Погано	0,37-0,2
Дуже погано	0,2-0

На початковому етапі згідно запропонованої методики нами було обрано 12 параметрів, які були приведені до безрозмірного вигляду та розраховані величини частинних функцій Харрінгтона (табл. 4).

Таблиця 4. Частинна функція $d_i = \exp(-\exp(-y_i))$

Показник	2010	2011	2012	2013	2014
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,53	0,55	0,56	0,48	0,51
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,72	0,70	0,54	0,48	0,55
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,98	0,96	0,96	0,91	0,93
коефіцієнт автономії	0,83	0,81	0,81	0,80	0,79
коефіцієнт маневреності	0,68	0,70	0,68	0,69	0,72
коефіцієнт заборгованості	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
коефіцієнт оборотності активів	0,68	0,73	0,71	0,69	0,74
коефіцієнт оборотності виробничих запасів	0,63	0,72	0,85	0,89	0,95
коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,73	0,79	0,78	0,77	0,83
коефіцієнт прибутковості всіх активів	0,98	0,99	1,00	1,00	1,00
коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00
коефіцієнт прибутковості реалізації продукції	0,64	0,68	0,54	0,56	0,62
Функція Харрінгтона	0,77	0,79	0,77	0,75	0,78

За результатами оцінки значення функції Харрінгтона для ДП ДГ ІСГ Північного Сходу НААН, виходячи із запропонованої градації (табл. 3), рівень конкурентоспроможності даного підприємства можна охарактеризувати за період 2010-2014 рр. як добрий.

З метою використання результатів оцінки конкурентоспроможності підприємства при прийнятті управлінського рішення необхідно детально проаналізувати чинники, які сприяли формуванню показника конкурентоспроможності, зростанню чи падінню. З'являється можливість детального аналізу частинних функцій, як складових

інтегрального показника конкурентоспроможності, так як в результаті згортки нівелюються тенденційні характеристики даних складових, що унеможливорює прийняття конкретного рішення. Аналіз частинних функцій, їх динаміка дають можливість виявити слабкі місця у процесі забезпечення конкурентоспроможності та вжити відповідні заходи. Наочне відображення зміни частинних функцій інтегрального показника конкурентоспроможності розрахованого за функцією бажаності (рис.3) надає можливість виявити негативні тенденції в динаміці.

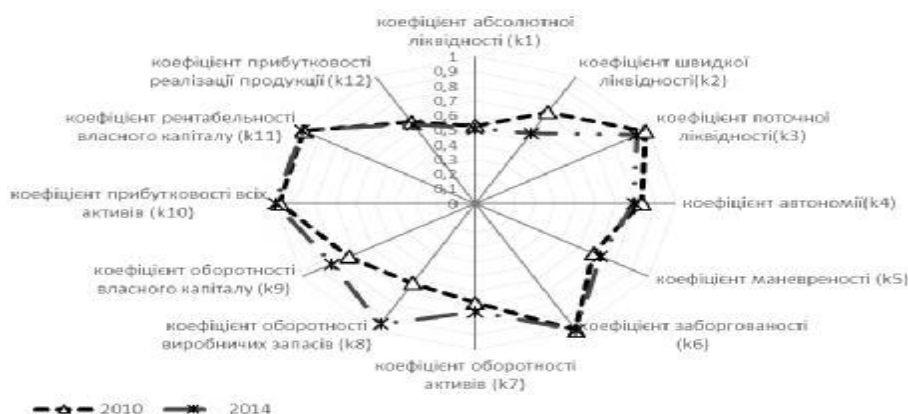

Рис.3. Графічне відображення зміни частинних функцій інтегрального показника конкурентоспроможності.

Таким чином, можна стверджувати, що методика оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства на основі функції бажаності може бути використана в якості одного із критеріїв аналізу при прийнятті конкретних рішення для забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

З метою визначення практичної значимості наведених в дослідженні методичних підходів щодо оцінки рівня конкурентоспроможності підп-

приємства пропонується зробити порівняння результатів отриманих за різними підходами. Виходячи із проведених розрахунків, можна зробити висновки, що отримані результати рівня конкурентоспроможності за запропонованою методикою на основі функції бажаності Харрінгтона є цілком порівнюваними із результатами отриманими за іншими методичними підходами (табл. 5).

Таблиця 5. Порівняння результатів оцінки конкурентоспроможності за різними методиками

Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Кваліметричний підхід					
Інтегральна оцінка конкурентоспроможності	0,66	0,68	0,65	0,68	0,73
Методика на основі функції бажаності					
Узагальнююча функція Харрінгтона	0,77	0,79	0,77	0,75	0,78
Теорія ефективної конкуренції					
Інтегральний показник конкурентоспроможності	20,0	21,8	22,4	22,6	26,8

Незначні відхилення пояснюються різними підходами до розрахунку узагальнюючого показника і різними вхідним параметрами, які беруться до уваги при аналізі. Наочне зображення зміни рівня конкурентоспроможності за різними методичними підходами доводить порівнюваність різ-

них методичних підходів оцінки конкурентоспроможності показано на рис.4. Тенденція змін для узагальнених показників конкурентоспроможності підприємства, розрахованих за різними методичними підходами, має одновекторну спрямованість.

Рис.4. Динаміка інтегральних показників оцінки конкурентоспроможності, розрахованих за різними методичними підходами

Інтегральний показник конкурентоспроможності має тенденцію до підвищення, різка зміна інтегрального показника за методом ефективної конкуренції у порівнянні з іншими методиками пояснюється неврахуванням якісних показників, які мають значний вплив на формування узагальненого висновку про підприємство.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, враховуючи те, що конкурентоспроможність підприємства є величиною інтегральною і охоплює широке коло різних аспектів діяльності підприємства можуть бути

використані різні методи оцінки конкурентоспроможності, які відрізняються за своєю сутністю та базою формування показників конкурентоспроможності. Запропоновані методики дають можливість не тільки контролювати процес комплексної оцінки на основі самостійного вибору оціночних параметрів, а також визначити напрямки її забезпечення як підприємства в цілому, так і в розрізі окремих її складових. Метою подальших наукових досліджень мають бути визначені механізми підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Список використаної літератури:

1. Азгальдов Г.Г. Становление квалиметрии: загадки признания или закономерности развития? // Азгальдов Г.Г., Костин А.В. / Экономические стратегии, №4. – 2012. – С.98-101
2. Баумгартен Л.°В. Анализ методов определения конкурентоспособности организаций и продукции / Баумгартен Л.°В. //Маркетинг в России и за рубежом. – 2005. – №4(48). – С.72-85.
3. Зулькарнаев И.°У. Метод расчета интегральной конкурентоспособности промышленных, торговых и финансовых предприятий / Зулькарнаев И.°У., Ильясова Л.°Р. // Маркетинг в России и за рубежом. – 2004. – №4(24). – С. 24-32.
4. Булгакова И. Н.. Использование «функции желательности» для формализации комплексного показателя конкурентоспособности промышленного предприятия / И. Н. Булгакова, А. Н. Морозов // Вестник ВГУ. Серия: экономика и управление. 2009. № 2.-с.54-56
5. Мазур Г. Ф. Стимулювання ефективності та конкурентоспроможності агропромислового виробництва / Мазур Г. Ф. // Економіка АПК. - 2015. - № 6 - С. 31
6. Максимов И. Оценка конкурентоспособности промышленного предприятия / Максимов И. //Маркетинг. – 1996. – №3. – С.51-56.
7. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми:[монографія] / М.Й. Малік, О.А. Нужна. - К.: ННЦІАЕ, 2007. - 270 с.
8. Пилипенко В.В. Диагностика конкурентоспособности хлебопекарных предприятий / Пилипенко В.В., Обидина Я.И. // Бизнесинформ. - №10. - 2009. - с. 88-92
9. Пилипенко Н. М. Конкурентоспроможність: концептуальні основи формування / Пилипенко Н. М. // Вісник СНАУ: серія «Економіка та менеджмент», 2006. – №5-6. – С.52-58
- 10.Пилипенко Н.М. Конкурентоспроможність як фактор інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств / Пилипенко Н.М., Павлюченко С.М. // Вісник СНАУ: серія: економіка і менеджмент. – 2010. – вип.6/2 (42). – с.80-86
- 11.Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы так-

сономии и факторного анализа / В.Плюта.; пер. с пол. В.В.Иванова; под ред.В.М.Жуковской.- М.:Статистика,1980.-151с.

12.Портер М.Э. Конкуренция.: Пер. с англ. - М.: Изд. Дом «Вильямс»,2005. - 608 с.

13.Радупов Д. Д. Применение таксономического метода для оценки влияния внешних факторов конкурентоспособности предприятия // Бизнес Информ. – 2014. – №2. – С. 293–299

14.Савченко С.М. Науково-методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / Савченко С.М. // Ефективна економіка. – 2014. – №6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3144>

15.Севрюгин Ю.В. Оценка инвестиционной привлекательности промышленного предприятия: автореферат диссертации ... канд. экон. наук. / Ю.В.Севрюгин.- Ижевск: 2004.-26с

16.Управління конкурентоспроможністю підприємства: [Навч. посіб.] / С. М. Клименко, Т.В. Омеляненко, Д.О. Барабась, О. С. Дуброва, А. В. Вакуленко. – К.:КНЕУ, 2008. – 520с.

17.Янковой А.Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA / А.Г.Янковой. – Вып.1. – Одесса: Оптимум, 2001. – 216 с.

Пилипенко В.В., Пилипенко Н.Н. Научно-практические аспекты оценки конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий

В статье проведена сравнительная оценка уровня конкурентоспособности исследуемого предприятия по нескольким методическими подходами: теории эффективной конкуренции, квалиметричного моделирования и с использованием математической функции желательности Харрингтона.

Ключевые слова: конкурентоспособность, оценка конкурентоспособности, теория эффективной конкуренции, квалиметрический подход Функция Харрингтона.

Pylypenko V.V., Pylypenko N.M. Scientific-practical aspects of competitiveness evaluation of agricultural enterprises

This article provides a comparative assessment of the competitiveness of enterprises investigated by several methodological approaches: the theory of effective competition, qualimetric modeling and using mathematical functions desirability Harrynhntona.

Keywords: competitiveness, competitiveness rating, the theory of effective competition, qualimetric approach Harrynhntona function.

Дата надходження до редакції: 07.02.2016 р.

Рецензент: д.е.н., професор Мішенін Є.В.

УДК 338.43

ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ПРІОРИТЕТИ МОНІТОРИНГУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В. В. Даниленко, аспірант, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Розкрито сутність сучасного стану системи спостереження за конкурентоспроможністю та стійкістю аграрного підприємства. Виявлені протиріччя сучасного стану методики та існуючих вимог. Надано конкретні рекомендації щодо вдосконалення методики моніторингу конкурентоспроможності та стійкості аграрного підприємства.

Ключові слова: детермінанти розвитку, конкурентоспроможність, аграрне підприємство.

Актуальність дослідження. Розробка підходів до трактування поняття конкурентоспроможності суб'єктів ринкових відносин та систем управління їх конкурентоздатністю потребує й ефективного інструментарію ідентифікації і діагностики конкурентоспроможності підприємств. Систематизація низки зарубіжних і вітчизняних методик моніторингу, оцінювання та прогнозування факторів конкурентоспроможності підприємств, які різняться за рівнем теоретично-практичної обґрунтованості, місткості різноманітних чинників впливу, доступності інформаційних джерел, свідчить про наявність певної розбіжності

ті поглядів стосовно визначення переліку економічних показників, кількісна зміна яких максимально впливатиме на рівень конкурентоспроможності підприємства в цілому.

Необхідність процесу ідентифікації показників конкурентоспроможності створює теоретичне підґрунтя для розробки альтернативних стратегічних шляхів діагностування цих показників в системі управління конкурентоздатністю підприємств.

Проблема моніторингу показників конкурентоспроможності, та методів їх покращення переважно ставиться не споживачами продукції, які,